

NOVIJA LITERATURA O MATIJI VLAČIĆU

Preger i Twesten u prošlom, Dilthey, Moldaenke i Heikola (kao i mnogi drugi autori) u ovom stoljeću upozorili su evropsku teološku i filozofsku javnost na bogatstvo i važnost djela Matije Vlačića. Njegovi brojni i opsežni radovi ocrtavaju njega i njegovo vrijeme.

Vlačić je bio kontroverzna i beskompromisna osoba, bio je »svadljiv i Hrvat« (Niemöller), pa su se mnogi koji su o njemu pisali svrstavali, već prema osobnim uvjerenjima, za ili protiv, a rijetko tko je duboko zalazio u bit, vrijednost i suvremenost Vlačićeva djela. Dilthey je prvi kao filozof i hermeneutičar upozorio na filozofsko-hermeneutička razmišljanja Matije Vlačića, Geldsetzer je izdavanjem dijela Clavisa omogućio jednostavniji pristup ovom autoru, pa danas jedva da postoji značajniji filozof-hermeneutičar ili filolog, koji ne bi Vlačića spomenuo i odredio mu važno mjesto u razvoju filozofsko-hermeneutičke i filološke misli. Dovoljno je samo spomenuti Gadamera, Weimara i Kimmerlea s njemačkog govornog područja, koji se Vlačićem bave u kontekstu znanstvene hermeneutike u svojim člancima s ovog područja, pa da nam donekle bude jasno, da baviti se Vlačićem ne znači baviti se nekim starim autorom koji ne bi imao trajnu i suvremenu vrijednost.

Vlačić je prvenstveno teolog, na ovom području on je relativno opširno istraživao, ali kao filozof, poznavalac Aristotela i njegov komentator gotovo je nepoznat, dok je na hermeneutičkom području nedovoljno proučen i vrednovan. Ovdje istraživanja tek predstoje.

S pravom se može tvrditi da je Vlačić u zadnjih dvadesetak godina bio predmet mnogih znanstvenih radova i skupova. To zacijelo može poslužiti kao poticaj k daljnjim nastojanjima u ovom pravcu. Zbog toga želim prikazati šest publikacija iz novijeg vremena u kojima se s raznih stajališta istražuje Vlačićovo djelo i njegova misao.

I. Joachim Massner: *KIRCHLICHE ÜBERLIEFERUNG UND AUTORITÄT IM FLACIUSKREIS* (Crkvena predaja i autoritet u Vlačićevu krugu), studije o Magdeburškim centurijama, niz: *Arbeiten zur Geschichte und Theologie des Luthertums*, sv. XIV, izdavač: Lutherisches Verlagshaus, Berlin—Hamburg 1964, str. 110.

Joachim Massner je jedan od najpoznatijih istraživača Vlačića, i to posebno njegovih povijesnih djela. Ova monografija, uglavnom posvećena Magdeburškim centurijama, s popisom Vlačićevih djela i rukopisa, s bogatom sekundarnom literaturom, prihvaćena je godine 1961. u Göttingenu kao disertacija.

Massner pokušava osvijetliti *Centurije* kao djelo timskog rada s njegovog sadržajnog stajališta, nastoji shvatiti i prikazati pojam autoriteta i tradicije kako ih Vlačić razumije, bez pojednostavnjivanja.

Vlačić je imao svoj krug istomišljenika ili sličnomišljenika, među kojima su najpoznatiji Wigand i Judex. U ovom krugu nastale su *Centurije*, a njihova glavna tematika je pojam autoriteta kao središnji problem Crkve: Pismo ili tradicija. Prema Massneru, Luter nije nijekao vrijednost tradicije ni simbola vjere, nego njihovo apsolutiziranje i stavljanje izvan konteksta Pisma. Pismo u stvari daje autoritet tradiciji i njenim simbolima. Dok je Melanchton nastojao naći neki kompromis, želeći naglasiti i veću vrijednost tradicije, koja je ponekad odjevena u jezik filozofije, Vlačić ostaje u svom smislu dosljedno beskompromisan. On sebe smatra pobornikom Luterovih misli i borcem protiv Melanchtonovih kompromisa. Istina, on ponekad nije birao riječi da bi zanijekao vrijednost rimskog naslanjanja na tradiciju, ali Massner želi skinuti s Vlačića povijesnu naslagu prema kojoj je on antitradicionalist i isključiv bibliclist. Naime, on u svojim djelima, a posebno u *Centurijama*, upravo želi pokazati da se suvremena protestantska Crkva reformacije u svojim nastojanjima da se oslobodi prevlasti rimske tradicije, s punim pravom može pozivati na svjedoke istine, autoritete, od apostolskih vremena do Lutera, koji pokazuju ispravnost novih nastojanja u vremenu reformacije. A ako je u pitanju osobno spoznata istina, onda za Vlačića više nije autoritet ni papa, ni car, pa ni njegov učitelj i prijatelj iz mladih dana Melanchton, koji želi izgraditi jednu tradicionalnu, teološko-filozofski utemeljenu doktrinarnu zgradu.

Vlačić se poziva na svjedoke iz tradicije, a protiv zlouporabe tradicije. On želi izgraditi pozitivan odnos prema njoj, promatra je kriterijem Pisma u njezinoj cjelini, nasuprot dotadašnjoj historiografiji koja je analistička i biografsko-kronološka. Zbog toga za Massnera »Magdeburške centurije spadaju kao najznačajnije među univerzalno-historijska djela reformacije.« (»Die Magdeburger Zenturien gehören als das bedeutendste zu den universalhistorischen Werken des Reformationszeitalters.«) (49).

Vlačić se u *Centurijama* bavi i odnosom Crkve i države. Kao docent u Wittenbergu on nastoji osvijetliti državno-teorijska pitanja, pri čemu je pod utjecajem Lutera i Melanchtona. On se bori za javne rasprave, punu slobodu Crkve prema javnoj vlasti, za pravo na otpor u duhovnim stvarima. Obje vlasti imaju svoje područje i ne smiju presizati na tuđe, a obje treba da budu vođene božanskim autoritetom.

Iako je pod utjecajem Lutera i Melanchtona, Vlačić se suprotstavlja obojici, jer oni ne prezaju pred pomoću državne

vlasti za ostvarivanje crkveno-teoloških ciljeva. On traži slobodnu sinodu, a ne državni konzistorij. Poznata je njegova tvrdnja: »Satan ostaje satan. Pod papom je gurao Crkvu u državu. U našem vremenu želi državu gurati u Crkvu.« (»Satan bleibt Satan. Unter dem Papst schob er die Kirche in den Staat. In unserer Zeit will er den Staat in die Kirche schieben.«) Kod ovakvih duboko osobnih i duboko uvjerenih i uvjerljivih stavova, nije nikakvo čudo što je imao malo prijatelja među predstavnicima državnih i crkvenih vlasti.

Centurije, kao djelo tiskog rada, pokazuju i svoju nekonzistentnost, ali su izraz želje da se mladom protestantskom pokretu dade povijesna legitimacija. Luter je htio da se ta povijest napiše, a Vlačić se postavio za organizatora tog pothvata. Iako je teško ustanoviti što je Vlačić napisao, a što ostali, ne može se oteći dojmu da *Centurije* neodoljivo nose njegov pečat.

Massner kroz cijelu svoju knjigu nastoji pokazati da Vlačić nije antitradicionalist. On ga želi prikazati kao onoga koji ima odmjeran odnos prema tradiciji i autoritetu. Prema njemu, samo nepoznavanje *Centurija* moglo mu je donijeti takav prigovor.

II. Oliver K. Olson, *THE »MISSA ILLYRICA« AND THE LITURGICAL THOUGHT OF FLACIUS ILLYRICUS* (»Ilirska misa« i liturgijska misao Vlačića Ilirika), Hamburg 1966, str. 164.

Ova disertacija s popisom Vlačićevih djela i s bogatom sekundarnom literaturom vjerojatno je prvi prilog temeljitom istraživanju Vlačićeve liturgijske misli u povijesnom i misanom kontekstu reformacije, a bazira se na spisu *Missa latina* iz sedmog stoljeća (kasnije po Vlačiću nazvana *Missa Illyrica*), što ga je Vlačić našao u biblioteci u Heidelbergu, objavio ga i komentirao kao dokaz za slobodu i raznolikost liturgije prvih stoljeća, nasuprot krutom i isključivom obredu Rimske crkve.

Olson smatra da je negativan stav prema Vlačiću u mnogo čemu revidiran radovima Twestena, Heikole i Massnera, a u najnovije vrijeme Geldsetzerovo objavljivanje dijela Clavisa služi kao poticaj istraživanju njegove hermeneutike. On tvrdi da mu je poznato da je Vlačić bio najveći lingvist svog vremena (poznavao je njemački, latinski, grčki, hebrejski, poljski, talijanski, slovenski i materinji jezik hrvatski, kao i pisma ćirilicu i staru hrvatsku glagoljicu), ali njega ovdje zanima samo njegova liturgijska misao u njezinom povijesnom kontekstu.

Vlačića je na studij liturgije potaknuo Michael Holding sa svojom tvrdnjom o apostolskom podrijetlu rimskog reda mise. Tada on objavljuje svoje otkriće *Missa latina* s komentarom i tvrdnjom da je rimski kanon nepoznat u prvih pet stoljeća. Do tada je vladala, prema Vlačiću, sloboda i različitost nasu-

prot sadašnje krute rimske tradicije. Pri tom on polemizira sa suvremenim autorima i pokušava potkrijepiti svoje tvrdnje povijesnim činjenicama.

Glavna Vlačićeva težnja u liturgijskim spisima jest naglašavanje pluralizma oblika i zajedništvo pri liturgijskim činima. Olson smatra da je on ova svoja uvjerenja stekao, među ostalim, i iz liturgijskih praktika njegove domovine Hrvatske, gdje je čak narodni jezik sačuvan u liturgiji, gdje liturgija ima jaka narodna obilježja. Vlačić ne poznaje tajne i pojedinačne molitve liturgijske zajednice.

I na liturgijskom području sukobljava se Vlačić s Melanchtonom i s državnom vlašću. Melanchton želi s državom kompromis, a Vlačić je protiv svakog miješanja države u liturgijske ceremonije. Za Vlačića svaki pojedinac kao laik ima u Crkvi autoritet, pripadnik je univerzalnog svećeništva, pa mu, prema tome, nijedna vlast ne smije naturiti svoja uvjerenja. I ne samo liturgijska: on je smatrao da njegove publikacije ne smije nitko cenzirati. Ovaj slobodarski duh u svakom pogledu priređivao mu je progonstvo i često selenje, ali je ostao dosljedan sebi u duhovnoj i duševnoj neovisnosti, pa makar ga to stajalo i mira i materijalnog blagostanja. Olson kaže: »Čini se da je uvijek imao neku vrst unutarnje neovisnosti.« (He seems to have had a sort of inner independence.)

Za Olsona, *Missa latina* i Vlačićev komentar uz nju poziv su na slobodu, ne samo liturgijsku, poziv su na jednostavnost protiv pompe, umjetnosti i glazbe u liturgiji, jer u kičenosti iščeznu bitne stvari, protiv formalizma i čudnog liturgijskog odijevanja.

Na djelu *Missa Illyrica* Olson želi pokazati svu širinu i dubinu Vlačićeve liturgijske misli. Ova misao utjecala je i na kasnija stoljeća, sve do naših dana, što Olson nastoji kratko ilustrirati liturgijskom literaturom od reformacije do danas.

III. Heinz Scheible: *DIE ENTSTEHUNG DER MAGDEBURGER ZENTURIEN* (*Nastanak Magdeburških centurija*), niz: Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte br. 183, godište 72, izdavač: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1966, str. 78.

O nastanku *Magdeburških centurija* pisao je Heinz Scheible svoju disertaciju, a ova knjižica u stvari je njezin sažetak i izvadak.

Već u uvodu Scheible tvrdi da je u *Centurijama*, s obzirom na historiografsku znanost, novo to što je u njima primijenjena lokalna metoda u pisanju povijesti, a to znači: lokalna metoda u smislu sadržaja, loci communes su važni, a ne kronološko nabranje događaja i osoba. Materijal pojedine centurije po-

dijeljen je u 16 poglavlja (osim 1. centurije), a ta poglavlja zamišljena su kao sadržajno jedinstvene jedinice.

Prema Scheibleu, za istraživanje *Centurija* važno je poznavanje Vlačićeve korespondencije, koja većim dijelom nije objavljena, posebno njegova pisma Nidbrucku, koji je, u stvari, na neki način izvođač radova što ih je zamislio Vlačić, a kojima je konačnu redakciju dao Wigand. Ni Scheible ne može ustanoviti što je Vlačić pisao, a što ostali, ali je jasno da je upravo Vlačić *Centurijama* dao svoj pečat kao povjesničar, iako je on veći kao egzegeta i hermeneutičar.

S obzirom na nastanak *Centurija*, Scheible iznosi tvrdnju da je godine 1552. Vlačić naložio nama nepoznatom autoru da započne sa sakupljanjem materijala za pisanje jednog povijesnog djela, ali ga je nakon šest mjeseci otpustio zbog neslaganja s njegovom koncepcijom. Vlačićeva glavna misao je naime: Povijest Crkve svjedoči dobrim dijelom o otpadu od istine, iako je njezinih svjedoka uvijek bilo, a reformacija je procvat vjere. Putem timskog rada on želi ovu glavnu misao pojasniti i napisati povijesno djelo, gdje će do izražaja doći prvotno nauka u pojedinim epohama, a drugotno se radi o osobama i pojedinom vremenskom razdoblju. Ove misli Vlačić zastupa već u svom spisu *Consultatio* iz godine 1553.

Posao na *Centurijama* nije tekao po Vlačićevu planu: ni sakupljanje materijala diljem Evrope, ni sadržajno razumijevanje sa suradnicima. Stoga je nastojao objasniti svoje stavove u nekoliko malih spisa i opomena, te je godine 1556. konačno prihvaćen njegov plan.

Zanimljivo je Vlačićevo shvaćanje timskog rada: potrebno je skupiti materijal, napraviti raspored i pisati. Jedan prijepis napisanog teksta i konačni tekst moraju kontrolirati inspektori, a subotom skriptor i inspektor treba da položi račun o radu. Uvijek je važno navesti izvore, a svaka tvrdnja mora biti potkrijepljena dokazima, pogotovo ako se radi o tvrdnji da je neka nauka kriva. Da bi se uvjerio u vrijednost pothvata, Vlačić šalje mnogim autorima toga vremena pisma u kojima ih moli da izraze svoje mišljenje o započetom poslu, pa tako on godine 1557. piše i Calvinu.

Prvi svezak *Centurija* izašao je godine 1559, a već godine 1561. Vlačić mora bježati iz Magdeburga u Regensburg. Svoje suradnike više nije susreo, a oni su sve do 12. centurije navodili Vlačićevo ime kao inicijatora djela, da bi godine 1574. objavili 13. i posljednju centuriju bez njegova imena, jer je došlo do loma s Wigandom zbog nauke o istočnom grijehu. 14. i 15. centurija nisu ni objavljene.

Prema Scheibleu, *Centurije* su imale velikog utjecaja na kasnije povjesničare, dok su Vlačiću uzori vjerojatno bili Bea-

tus Rhenanus i Wolfgang Lazius, bilo svjesno ili nesvjesno, jer on je ove autore sigurno poznao.

IV. *MATTHIAS FLACIUS ILLYRICUS, DE RATIONE COGNOSCENDI SACRAS LITTERAS* (O osnovi razumijevanja Svetog pisma), izdao: Lutz Geldsetzer, *Instrumenta philosophica, Series hermeneutica III*, Düsseldorf 1969, str. 113.

Lutz Geldsetzer prvi je autor koji je izdao barem dio nekog sve teže dostupnog Vlačićeva djela. Ovdje se radi o početku Vlačićeva, sigurno najoriginalnijeg, spisa *Clavis*, zapravo o početku njegova prvog traktata, gdje je programski dobrim dijelom navedeno Vlačićevo poimanje hermeneutike. To je ujedno i prvi prijevod dijela ovog djela na njemački jezik. Izdato je i prevedeno 26 stupaca frankfurtskog izdanja *Clavis* iz godine 1719.

Vlačićev tekst u Geldsetzerovu izdanju govori sam za sebe i može biti predmet opširnih istraživanja, pa se ograničavam na predstavljanje nekih misli izdavača iz predgovora i uvoda njemačkom prijevodu s obzirom na hermeneutiku uopće i na Vlačićevo mjesto na ovom području posebice.

Za Geldsetzera Vlačić je suosnivač moderne hermeneutike, i to opravdava izdavanje njegova djela danas. U Geldsetzerovoj seriji izdanja radi se o jednom filozofskom nizu u kojem on izdaje jednog teološkog klasika. Za to on navodi dva razloga: poznavanje klasične metodologije uputa je za razumijevanje sadašnjosti; teološki problem protestantizma uglavnom je hermenutika, a ovaj problem uvijek je izrazito filozofski. A i kod Vlačića se dobrim dijelom radi o tematiziranju filozofske, filološke i hermeneutičke problematike.

Nakon konciznog prikaza života i djela Vlačićeva, Geldsetzer pokušava iznijeti svoje poimanje hermeneutike i usporediti ga s Vlačićevim uz istovremeno vrednovanje posljednjeg.

Geldsetzer tvrdi da u povijesti i sadašnjosti u stvari postoje dva pojma hermeneutike: dogmatski i zetetski. Dogmatska hermeneutika polazi od pretpostavke poznavanja smisla jednog teksta, pa bi onda njegovo tumačenje bilo samo osvjetljavanje i modificiranje poznatog smisla. Zetetska hermeneutika polazi od uvjerenja da bavljenje tekstem može dovesti do rušenja vlastitih pretpostavki o njegovu smislu, da može dovesti do potpuno novih spoznaja, prije nepoznatih i neočekivanih. Zetetska hermeneutika postupa kao svaka empirijska znanost, postavlja hipoteze kao pred-sud (*Vor-urteil*), kao teze koje mogu biti verificirane ili falsificirane, već prema rezultatu istraživanja.

Za Geldsetzera svaka znanost posjeduje svoju dogmatiku, svoje predrasude (autore, udžbenike), ali svaka mora biti spremna revidirati ih ako istraživanje dovede do drugih, pa i suprotnih rezultata. Stoga i svaka dogmatska hermeneutika postaje smiješnom i neuvjerljivom ako ne dopusti istraživanje putem zetetskog instrumentarija. I samo ako izdrži na ovom putu istraživanja, ona može biti plauzibilna. Naravno, ove dvije hermeneutike ne nalaze se nigdje baš tako čiste i jedna drugoj suprotstavljene, nego jedna prelazi i neopazice u drugu.

Za Geldsetzera je Vlačićev doprinos hermeneutici u tome što je podlegao samovarci reformatorske egzegeze, da se čisto znanstveno, a to znači filološkom kritikom izvora, dolazi do njihovih tumačenja. A to je već početak jedne zetetske hermeneutike. Vlačić poznaje stare jezike i filološko-hermeneutičke zakone kao rijetko tko, tu je nenadmašan, i tu je njegov doprinos hermeneutici, ali on ubrzo, i da sam ne opaža, prelazi u dogmatske pred-sudove (da ne kažem predrasude). Ni Vlačić ne očekuje da je moguće da zetetskom metodom dođe do neočekivanih rezultata, za njega Pismo, zakon i evanđelje kao njegov središnji smisao, ne poznaje protuslovlja, istina je, na neki način, poznata. Tu Vlačić ponovno postaje dogmatičar, iako je počeo postavljanjem zetetskih pravila tumačenja tekstova. Analogia fidei njegov je važni princip tumačenja Pisma, a pod tim se opet razumijeva jedna zgrada vjere, dogmatski utvrđene. Vlačićeva zasluga sastoji se na ovom području, prema Geldsetzeru, što je teološku dogmatiku isključivo bazirao na biblijskim tekstovima i biblijskoj egzegezi, bez pomoći isključive dogmatske tradicije.

Konačno, možemo zaključiti: unatoč tome što Vlačić nije ni nadišao, niti je mogao nadići svoje vrijeme s obzirom na dogmatsko shvaćanje mnogih postavki tadašnjeg života i svijeta, ipak je svojim znanstvenim instrumentarijem i zetetskim oštroumljem usadio klicu slobodne i duboke hermeneutske refleksije, koja će tek u slijedećim stoljećima izrasti u veliko stablo i donijeti plodove jednog Heideggera ili Gadamera na ovom području.

Objavljeni tekst početka Clavisa Geldsetzer je popratio bilješkama i korisnim tumačenjima, koja su samo poticaj za daljnje istraživanje Vlačićeve hermeneutske misli.

V. MATTHIAS FLACIUS ILLYRICUS 1575—1975, niz: Regensburger Schriftenreihe des Osteuropainstituts, sv. 2, Regensburg 1975, str. 51.

U ovoj knjizi radi se o predavanjima i govorima s akademskog simpozija što ga je priredila Evangelička akademija Tut-

zing u suradnji sa sveučilištem u Regensburgu, Regensburškim institutom za istočnu Evropu i Evangeličko-luteranskim zemaljskim crkvenim vijećem u Münchenu, dana 14. i 15. veljače godine 1975. u Regensburgu u povodu 400. obljetnice smrti Matije Vlačića. Time se željelo spomenuti se »zadnjeg neposrednog Luterovog učenika« i »posljednje stvaralačke glave među reformatorima«, »svjedoka evangeličke istine«, »poznatog hrvatskog humaniste« i »zastupnika radikalne teologije«. (7)

Organizatori su svjesni činjenice da je ovaj velikan mnogima nepoznat i stoga su zadovoljni što je na simpozij došlo toliko uglednih gostiju i iz Vlačićeve domovine (Zagreb, Ljubljana, Novi Sad), što doprinosi intenziviranju njemačko-jugoslavenske znanstvene suradnje, te predstavnici njemačkih crkava, sveučilišta i države, pa pri tom ističu da bez ovog pisca prve »teološke publikacije na hrvatskom jeziku ne bi bila zamisliva Luteranska crkva« (11). U tom smislu bavorski zemaljski biskup Dietzfelbinger tvrdi da pobornik evangeličke istine nije bio Melanchton, nego Vlačić, jer se, među ostalim, orijentirao na širenje ove istine iz Regensburga (gdje je htio osnovati sveučilište) na evropski jugoistok, odakle bi teolozi mogli prevesti Bibliju na njegov »dragi domovinski jezik« (15).

Za rektora sveučilišta u Regensburgu Henricha Valčić je svjedok istine, a »svjedoci istine uvijek su neugodni« (»Zeugen der Wahrheit sind immer unbequem«) (19), dok moderatora simpozija Mayera Vlačićeva publikacija na hrvatskom jeziku *Rasgovaranje među Papistu i gednim Luteran* (koju je objavio pod pseudonimom Anton Senjanin, a Mirković tvrdi da je Vlačićeva) podsjeća na Dostojevskog i njegova Velikog Inkvizitora. Po njemu, Vlačić je tvorac mnogih novih riječi na hrvatskom jeziku, važan filološki i humanistički, a u svom Katekizmu (objavljenom u Regensburgu na hrvatskom, njemačkom, latinskom, slovenskom i talijanskom) pokušava hrvatska i slovenska glagoljska slova zamijeniti latinskim.

Prvo glavno predavanje o Valčiću na ovom simpoziju održao je slavist Erwin Wedel, pod naslovom: *Matthias Flacius Illyricus ein bedeutender kroatischer Humanist (Matija Vlačić Ilirik značajni hrvatski humanist)*. Za njega je Vlačić uz Lutera i Melanchtona najmarkantnija osoba njemačke reformacije, on je pokazao svoju kompetentnost na području filologije, povijesti, crkvene povijesti, teologije, filozofije, hermeneutike, antropogeografije i drugima. Wedel se ipak ograničuje na referiranje Vlačićeva života i djela, bez dublje analize pojedinog područja, uz tvrdnju da je Vlačić mirni znanstveni život ipak zamijenio crkveno-političkom i drugom borbom bez kompromisa i zaključuje da je Vlačić »u kulturno-povijesnom razvoju čovječanstva rekao svoju važnu riječ« i da nam »u borbi za

znanstvenu spoznaju i pravu istinu još i danas može biti uzor.« (35).

Drugo glavno predavanje održao je teolog Jörg Baur pod naslovom: *Flacius — radikale Theologie* (Vlačić — radikalna teologija). Za Baura je istinito Diltheyjevo otkriće da je Vlačić osnivač suvremene hermeneutike, ali samo u smislu da se radi o klici, a ne o razrađenom stablu te filozofsko-literarne grane. Ni teologija ga ne može prihvatiti kao svog uzora, jer je bio i previše zaokupljen beskompromisnom borbom za osobno spoznatu istinu nakon očaja prvih mladenačkih dana, a da se nije mnogo obazirao na mišljenja drugih. Ipak, Baur navodi i Vlačićeva nedvojbeni dostignuća: poznavanje klasičnih jezika, naglašavanje osobne sigurnosti u istinitost vlastitih postavki, stavljanje na kocku vlastite građanske slobode u borbi za istinu, makar i krivo shvaćenu, te njegovo poznavanje Aristotela, kojega je komentirao. Vlačić je za njega k tomu liturgičar, teolog opravdanja i naglašavanja važnosti vjere nasuprot djelima, teolog funkcionalnog shvaćanja crkvene službe, borac za rastavu crkvenih i državnih kompetencija, te filozof koji nastoji jasno razgraničiti područja teologije i filozofije.

Ovaj simpozij nedvojbeno je pokazao da zanimanje za Vlačića raste, da njegovo vrednovanje sve više dobiva pozitivne crte, ali i činjenicu da je Vlačić kao velikan evropske kulturne baštine ipak prilično nepoznat. Istraživanja na mnogim područjima tek predstoje.

VI. Ante Bilokapić: *ATTIVITÀ LETTERARIA DI MATTIA FLACIO ILLYRICO* (*Literarna aktivnost Matije Vlačića Ilirika*), Rim 1981, str. 89.

Ova najnovija knjiga o Vlačiću objavljena je kao dio disertacije, prihvaćene na rimskom sveučilištu Antonianum, i to na talijanskom jeziku. Bilokapić je obišao osobno mnoge biblioteke (München, Stuttgart, Göttingen, Münster, Erlangen, Nürnberg, Beč, Basel, Zürich, Zagreb, Trst, Pula, Rim) i konzultirao mnoga poznata i manje poznata Vlačićeva djela. Tvrdi da je našao oko 300 naslova i pokušao ih tematski sistematizirati. K tomu temeljitom popisu Vlačićevih djela dodaje bogatu domaću i stranu literaturu.

Prema Bilokapiću, duhovni razvoj u XVI stoljeću, potaknut od Lutera, našao je svoj duboki i odlučni izraz u osobi Matije Vlačića, čije djelo on želi produbiti i osvijetliti. To čini iz dva razloga. Prije svega nastoji pronaći ekumenske crte u djelu tog beskompromisnog borca reformacije. S druge strane, na neki se način želi odužiti sinu vlastitog naroda, koji je postao tako značajan za Evropu i doprinio razvoju evropske teo-

loške i druge kulture, a tako je malo poznat na domaćim kulturnim prostorima. Prema njemu, na Vlačića su utjecale humanističke misli i kretanja još u vremenu dok je bio u svojoj Istri, odakle se otisnuo u nemirne vode protestantske reformacije, koja je svojim zovom za izvorima uvelike ispunila Vlačićeve izvorne težnje. Humanistička klasična izobrazba, poznavanje klasičnih jezika i prihvaćanje Luterovih principa: sola fides, sola scriptura, sola gratia otvorile su mu područje njegove životne borbe i životnog smisla.

U ovom objavljenom dijelu disertacije Bilokapić se ograničio uglavnom na nabranje i sistematiziranje djela i djelomično osvjetljavanje Vlačićeva života, a manje na njegovo misaono prožimanje i shvaćanje. A prema popisu sadržaja, strojopisom tiskanog dijela disertacije čini se da bi upravo taj neobjavljeni dio bio mnogo zanimljiviji i plodniji u slučaju objavljivanja (tu se radi o životu, djelima, Vlačićevom pojmu Petrova primata, istočnog grijeha, kao i o Vlačiću kao osnivaču hermeneutike), nego što je to bio-bibliografski rad, koji je manje-više u literaturi o Vlačiću poznat.

Bilokapić sistematizira Vlačićeva djela u šest grupa:

1. Povijesna djela: *Catalogus testium veritatis*, *Magdeburške centurije*, razne pjesme protiv katolika, djela protiv primata, liturgijska djela i djela protiv tridentinskog sabora;
2. Biblijsko-egzegetska djela, koja su uvjetovana Vlačićevim sazrijevanjem i spoznajom nužnosti studija Biblije i biblijskih jezika: *Regulae*, *De vocabulo fidei*, *Clavis*, *Glossa* i druga;
3. Teološka djela: različite publikacije o raznim temama, a u središtu im je istočni grijeh;
4. Polemičko-propagandistički spisi;
5. Autobiografski spisi;
6. Razna djela koja se tematski ne mogu svrstati u gornja.

Iako je samo dio disertacije, ova knjiga svakako je značajan prilog istraživanju života i djela Matije Vlačića. A sigurno bi ovaj prilog bio još značajniji, kad bi disertacija u cjelini ugledala svjetlo dana, i to na našem jeziku.

IVAN N. KORDIĆ